

**Вищий навчальний заклад
«Університет економіки та права «КРОК»**

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
УНІВЕРСИТЕТУ «КРОК»**

Міжнародне фахове видання

Випуск сорок сьомий

Київ – 2017

Збірник наукових праць «Вчені записки Університету «КРОК»:

- 1) внесено до списку друкованих (електронних) періодичних видань, що включаються до Переліку наукових фахових видань України (Додаток 11 до наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2015 № 1021);
- 2) внесено у Список фахових журналів Index Copernicus 2015 (ICI Journal Master List 2015);
- 3) входить до бази даних Ulrich's Periodicals Directory, США (international database Ulrich's Periodicals Directory, USA).

В-90 Вчені записки Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – Вип. 1 (1997). – Вип. 47. – К., 2017. – 182 с.

У сорок сьомому випуску зібрані статті науковців Університету економіки та права «КРОК», інших вищих навчальних закладів, науково-дослідних установ України за результатами їх наукової роботи у 2012-2017 роках.

Розраховано на викладачів вищих навчальних закладів, аспірантів, магістрів, фахівців-практиків у сфері економіки, фінансів, економіки підприємств, міжнародної економіки, обліку й аудиту, управління, економічної безпеки.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Університету економіки та права «КРОК»
(протокол № 1 від 28 вересня 2017 року)*

Головний редактор: Алькема В.Г., доктор економічних наук, професор
Редакційна колегія: Борисенко З.М., доктор економічних наук, професор
Грушко В.І., доктор економічних наук, професор
Денисенко М.П., доктор економічних наук, професор
Захаров О.І., кандидат економічних наук, професор
Кігель В.Р., кандидат економічних наук, доцент
Козенюк В.О., доктор юридичних наук, ст. наук. співр.
Косарев О.Й., кандидат економічних наук, доцент
Лаптев С.М., кандидат економічних наук, професор
Мелько Л.Ф., кандидат педагогічних наук, доцент
Петрова І.Л., доктор економічних наук, професор
Одягайло Б.М., доктор економічних наук, професор
Радіонова І.Ф., доктор економічних наук, професор
Рокоча В.В., доктор економічних наук, професор
Сідак В.С., доктор історичних наук, професор,
кандидат юридичних наук
Степанкевич К.С., кандидат економічних наук, доцент
Терехов В.І., доктор економічних наук, професор
Тимошенко В.А., доктор юридичних наук, професор
Ушакова Н.М., кандидат економічних наук, професор

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17174-5944ПР від 18.11.2010 р.

ють власну життєстійкість, долаючи процеси дезінтермедіації, зберігаючи себе як фінансових посередників, беручи на озброєння будь-які інструменти, здатні підвищити довіру до них з боку клієнтів і партнерів. Конкурентоспроможність, і відповідно, фінансова стійкість комерційних банків безпосередньо залежить від довіри потенційних клієнтів. Підставою для такої довіри повинна стати повна, достовірна, доступна інформація щодо їх діяльності.

Література

1. Базельський комітет по банківському нагляду : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bis.org/bcbs/>
2. Болгар Т.М. Проблеми процесу прозорості саморозкриття банківської інформації / Т.М. Болгар // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2011. – Вип. 33. – С. 15–21.
3. Івасів І.Б. МІСЦЕ І РОЛЬ ВІДКРИТОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ У БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ «Економічні науки». – Серія «Облік і фінанси». – 2011. – Випуск 8 (29). Ч. 1.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Закон України «Про національний банк України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
6. Кротюк В., Куценко О. Базель II: нова концептуальна редакція Базельської угоди про капітал. // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 3.
7. Медведева О. Е. Внедрение международных стандартов Базель III: плюсы и минусы // Молодой ученый. – 2014. – №1. – С. 398-401.
8. Oliver R.W. What Is Transparency? / Oliver R.W. — N. Y. : The McGraw-Hill, 2004.
9. Статистика Національного банку України // Офіційний сайт <http://www.bank.gov.ua> [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish>.
10. Статистика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб // Офіційний сайт <http://www.fg.gov.ua> [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>
11. Tapscott D. The Naked Corporation: How the Age of Transparency Will Revolutionize Business / D. Tapscott, D. Ticoll. – N.Y. : FreePress.
12. Шульга Н.П. Підвищення прозорості та достовірності інформації банків як чинник відновлення до них довіри. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.knteu.kiev.ua

УДК 336.71

Н.В. Красман
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
НПУ імені М.П. Драгоманова
О.С. Терещенко
магістрантка 1-го року навчання
факультету соціально-економічних
наук та управління
НПУ імені М.П. Драгоманова

Банківська система України: стан, тенденції та перспективи розвитку

У статті розглянуто законодавчу основу функціонування банківської системи України, проаналізовано стан банківської системи на сучасному етапі та визначено основні тенденції її розвитку через динаміку показників діяльності банків України (з

врахуванням банків з іноземним капіталом). Запропоновано перспективні шляхи розвитку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи.

Ключові слова: банк, банківська система, центральний банк, комерційні банки, чистий прибуток, безготівкові розрахунки, платіжні системи.

Н.В. Красман

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
НПУ імені М.П. Драгоманова

А.С. Терещенко

магістрантка 1-го года обучения
факультета соціально-економічних
наук і управління
НПУ імені М.П. Драгоманова

Банковская система Украины: состояние, тенденции и перспективы развития

В статье рассмотрена законодательная основа функционирования банковской системы Украины, проанализировано состояние банковской системы на современном этапе и определены основные тенденции ее развития через динамику показателей деятельности банков Украины (с учетом банков с иностранным капиталом). Предложены перспективные пути развития и повышения конкурентоспособности отечественной банковской системы.

Ключевые слова: банк, банковская система, центральный банк, коммерческие банки, чистая прибыль, безналичные расчеты, платежные системы.

N.V. Krasman

PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Economic Theory
of National Pedagogical Drahomanov University

O.S. Tereshchenko

Master's Degree student of 1st year of study
Faculty of Social and Economic Sciences and Management
of National Pedagogical Drahomanov University

Banking system of Ukraine: the state, trends and prospects of development

The article covers legislative basis of Ukraine banking system operation, as well as an analysis of its current state and a trustworthy forecast of its development based on an array of dynamic indices that reflect the performance of numerous Ukrainian banks (including those with foreign assets). It also delineates certain ways of further development of the Ukrainian banking system, as well as several ways to increase its competitiveness.

Keywords: bank, banking system, central bank, commercial banks, net revenue, cashless payments, payment systems.

Постановка проблеми

Значна залежність від світових цін на сировинні товари, «перегрів» економіки країни, зростання зовнішнього боргу, висока інфляція, низька конкуренто-

спроможність товарів та послуг стали наслідками світової фінансової кризи та продемонстрували вразливість економіки України. В цих умовах постає необхідність формування нових підходів до соціально-економічних перетворень в умовах модернізації економіки України на базі потужної та ефективної банківської системи країни. Важливим аспектом таких перетворень є забезпечення стабільності та фінансової стійкості банківської системи в умовах подальшої інтеграції до європейського економічного простору шляхом підтримання оптимального рівня банківської ліквідності, стабільності національної грошової одиниці та зниження інфляційних процесів у країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема забезпечення стабільності та фінансової стійкості банківської системи України є предметом дослідження протягом багатьох років і особливо актуальна для пострадянських країн, науковим підґрунтям вирішення якої є вивчення та застосування світового досвіду розвинених країн. Значний внесок у дослідження проблем розвитку банківської системи у вітчизняній науковій літературі зробили такі вчені, як: К. В. Ануфрієва [17], Б. М. Данилишин [16], О. В. Дзюблюк [18], М. І. Зверяков [13], О. В. Золотарьова [14], Л. О. Примостка [19], І. Я. Ткачук [11], Ю. Є. Холодна [1], Н. Р. Швець [11] та багато інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

У посткризовий період економіка України потребує ефективного управління її банківською системою. Отже, стає актуальним виявлення стану і проблем, які існують у вітчизняній банківській системі в сучасних умовах, та розроблення напрямів підвищення її ефективності. Однак, окремі питання стану, тенденцій та перспектив розвитку вітчизняної банківської системи вимагають подальшого аналізу та розроблення, особливо в умовах виходу зі світової фінансово – економічної кризи.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є дослідження вітчизняної банківської системи в сучасних умовах та наукове обґрунтування шляхів підвищення її ефективності в процесі модернізації економіки України. Для досягнення цієї мети проаналізуємо стан, основні проблеми та тенденції розвитку банківської системи України в умовах інтеграції у світове господарство і розробимо практичні рекомендації щодо оздоровлення банківської системи.

Виклад основного матеріалу дослідження

Ефективне функціонування економіки України, її розвиток разом із зростанням добробуту населення неможливі без вирішення завдань забезпечення ефективного функціонування банківської системи. Банківська система України є дво-рівневою. Перший рівень представлений центральним банком – Національним банком України (НБУ), головним завданням якого є розроблення основних засад грошово-кредитної політики і контроль за її проведенням, а основною функцією – забезпечення стабільності грошової одиниці України, при виконанні якої НБУ має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі; другий рівень – комерційні банки, завдання яких – обслуговування юридичних і фізичних осіб, надання їм різноманітних послуг. Отже, банківська система України заснована на взаємовідносинах між банками у двох площинах – по вертикалі та по горизонталі. По вертикалі – це відносини підпорядкування між Національним банком, як керівним органом усієї банківської системи, та іншими банками. По горизонталі – це відносини рівноправного партнерства та

конкуренції між банками другого рівня, а саме – державними, спеціалізованими, універсальними та філіями іноземних банків.

Банківська система – це сукупність різноманітних видів банків та інших кредитних установ, інституцій в їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму; складова частина кредитної системи [1, с.13]. Банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законами України «Про Національний банк України» [2], «Про банки і банківську діяльність» [3], законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України і своїми статутами. Функціонування банківської системи України також регулюється «Основними засадами грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу»[4], які розроблено з урахуванням статей 1 та 6 Закону України «Про Національний банк України», Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»[5], завдань економічної програми, що підтримується в межах угоди з Міжнародним валютним фондом про Механізм розширеного фінансування (EFF), Прогнозу економічного та соціального розвитку України на 2018–2020 роки та макроекономічного прогнозу Національного банку, Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та ін.

У «Основних засадах грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу» визначено: тенденції на світових ринках та характер їх впливу на українську економіку; напрями виконання Національним банком його функцій; макроекономічні індикатори; можливі ризики та загальні підходи щодо їх нівелювання; кількісні та якісні параметри грошово-кредитної (монетарної) політики Національного банку на 2018 рік та середньострокову перспективу для досягнення цілей та виконання функцій Національного банку [4, с. 2].

Заходи Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року здійснюються за трьома ключовими напрямками: 1) забезпечення стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору; 2) розбудова інституційної спроможності регуляторів фінансового сектору; 3) захист прав споживачів фінансових послуг та інвесторів [5]. Вирізняють такі етапи реалізації комплексної програми реформ: 1. Вирішення проблем минулого (очищення), яке передбачає виведення з ринку неплатоспроможних фінансових інституцій, рекапіталізацію, розкриття кінцевих власників, ідентифікацію операцій із пов'язаними особами. 2. Створення передумов для стійкого розвитку (перезавантаження) шляхом захисту прав споживачів, кредиторів та інвесторів, відновлення кредитування, відновлення довіри, розвитку інфраструктури, трансформації регуляторів. 3. Розвиток фінансового сектору через збільшення довгострокових ресурсів, зростання активів, збільшення кількості внутрішніх та зовнішніх інвесторів, розвиток ринків капіталу та проведення пенсійної реформи.

Фінансовій стійкості комерційних банків України на сучасному етапі найчастіше загрожують такі негативні фактори, як: цілеспрямований підрив їхньої ділової репутації; недосконала система набору кадрів для комерційних банків; надання клієнтам недостовірної інформації; використання фальшивих векселів, цінних паперів і гарантійних листів; неповернення виданих кредитів, правова неврегульованість цієї проблеми у сфері банківської діяльності; недосконала оцінка кредитних ризиків; відсутність систематизованих даних про несумлінних позичальників; витік конфіденційної інформації; недосконалисть структур, що забезпечують внутрішню та зовнішню безпеку банківських установ.

Загалом, аналіз банківської системи України показав такі основні тенденції її розвитку:

1. Зменшення загальної кількості банків в Україні та значна кількість банків з іноземним капіталом. У 2008 році функціонувало 175 банків (з них: з іноземним капіталом – 47, у т.ч. зі 100% іноземним капіталом – 17). Кількість діючих банків за період 2008 – 2016 рр. скоротилася зі 175 одиниць на початок 2008 р. до 93 одиниць на початок 2017 р., що у відносному вираженні склало 53,14% . При цьому за кризовий 2008 р. кількість банків в Україні зросла на 9 одиниць: зі 175 одиниць на початок 2008 р. до 184 одиниць на початок 2009 р. Найбільш стійкими до внутрішньої кризи виявилися банки з іноземним капіталом: їх кількість скоротилася на 6 одиниць (на 12,7%), однак, варто зауважити, що їх частка у структурі банків у період 2008-2016 рр. навіть зросла: 26,86% у 2008 р. до 35,04% у 2016 р. Станом на 01.11.2017 року в Україні діяло лише 88 банків (з них: з іноземним капіталом – 38, у т.ч. зі 100% іноземним капіталом – 18), в той час, як на 01.11.2016 року функціонувало 100 банків (з них: з іноземним капіталом – 40, у т.ч. зі 100% іноземним капіталом – 17) [7].

Номінально кількість банків зі 100 % іноземним капіталом залишилася незмінною протягом 2008-2016 рр., проте важливо, що зміни все-таки відбувалися: впродовж 2010-2013 рр. їх кількість поступово зростала аж до 22 одиниць на початок 2012 р. та 2013 р., в той час як, починаючи з 2014 р., – скорочувалася. Загалом, частка іноземного капіталу зросла на 8,3 в.п. і досягла на початок 2016 р. свого максимуму – 43,3 %.

На сьогодні найбільш впевнено на ринку функціонують державні банки чи банки, які мають значну частку держави у статутному капіталі, адже вони отримують «дофінансування» з бюджету. Так, для представлення результатів діяльності банківської системи України правління Національного банку України визначило нові критерії розподілу банків на такі групи на 2017 рік:

- банки з державною часткою □ банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку (ПАТ «КБ ПРИВАТБАНК», АТ «Укрексімбанк», АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ (публ.) «Український банк реконструкції та розвитку», ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР») – 6 банків;

- банки іноземних банківських груп □ банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам (ПАТ «УКРСОЦБАНК», АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «ВТБ БАНК», ПАТ «КРЕДОБАНК», ПАТ «ВіЕс Банк», ПАТ «МАРФІНБАНК», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Ідея Банк», ПАТКБ «ПРАВЕКС-БАНК», ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК» та ін.) – 25 банків;

- банки з приватним капіталом □ банки, в яких серед кінцевих власників є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку (Акціонерний банк «Південний», ПАТ «МЕГАБАНК», Харків, ПАТ «БАНК КРЕДИТ ДНІПРО», ПАТ «ДІАМАНТ-БАНК» та ін.) – 63 банки [7].

Станом на листопад 2017 року складено рейтинг найбільших українських банків, який враховує здатність банку без затримки повернути депозити, якщо у нього з'являться фінансові проблеми або проблеми з погашення кредитів і зростанні заборгованості клієнтів, а також рівень підтримки акціонерів і держави. Важливу роль відіграє фактор власника з точки зору поповнення капіталу і ліквідних ресурсів, що є основою стійкості в стресових умовах. У 2017 році зросла питома вага та значущість для українського банківського сектору іноземного

капіталу. Так, ТОП-15 найбільш надійних банків в Україні у 2017 році, рейтинг яких складено на основі статистичних даних НБУ фінансовими аналітиками, очолюють відразу 3 іноземні банки: Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія), Креді Аґріколь Банк (Credit Agricole, Франція), Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція), Ощадбанк, в якому держава гарантує 100% вкладів, Укрексімбанк (державний банк), Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща), Сітібанк Україна (Citigroup, США), ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина), Укргазбанк (державний), Альфа-Банк (ABN Holdings, Люксембург), Укрсоцбанк (ABN Holdings, Люксембург), ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина), Правекс-банк (Intesa Sanpaolo, Італія), ІНГ Банк Україна (ING Groep, Нідерланди), ПУМБ (СКМ Фінанс, Україна) [8].

Також у 2017 році виділено 10 найбільш надійних банків для фізичних осіб, серед яких: Ощадбанк (державний, гарантується 100% вкладів), Укрексімбанк (державний, гарантується 100% вкладів), Укргазбанк (державний), Райффайзен банк Аваль (Raiffeisen Bank, Австрія), Креді Аґріколь Банк (Credit Agricole, Франція), Укрсиббанк (BNP Paribas Group, Франція), Кредобанк (PKO Bank Polska, Польща), ПроКредит Банк (ProCredit Bank, Німеччина), ОТП Банк (OTP Bank, Угорщина), Укрсоцбанк (ABN Holdings, Люксембург, РФ) [8].

2. Законодавчі зміни у статутах комерційних банків та збільшення капіталу банків України. У 2016 році до Національного банку України надійшло 126 пакетів документів для погодження змін до статутів, з яких погоджено 102 пакети документів. Так, новий банк повинен мати статутний капітал не менше ніж 500 млн. грн., діючий банк – не менше ніж 120 млн. грн. Національним банком України передбачено графік поступового збільшення розміру статутного капіталу діючих банків до 500 млн. грн. до липня 2024 року. Так, банки, статутний капітал яких не відповідає вимогам частини першої статті 31 Закону України «Про банки і банківську діяльність», зобов'язані привести його розмір у відповідність до вимог даного закону, а саме: до розміру не меншого ніж: 120 мільйонів гривень – до 17 червня 2016 року; 300 мільйонів гривень – до 11 січня 2017 року; 400 мільйонів гривень – до 11 січня 2018 року; 450 мільйонів гривень – до 11 січня 2019 року; 500 мільйонів гривень – до 11 липня 2024 року» [9].

Згідно з даними річного звіту НБУ за 2016 рік кількість банків, які мали банківську ліцензію, зменшилась зі 163 станом на 01.01.2015 року до 100 банків на 01.01.2017 року. Розмір статутного капіталу класифікують за кількістю банків, які мали статутний капітал менше ніж 120 млн. грн., статутний капітал від 120 до 200 млн. грн., статутний капітал від 201 до 300 млн. грн., статутний капітал від 301 до 500 млн. грн. та статутний капітал від 501 і більше. Позитивним наслідком введення постанови правління Національного банку України № 58 від 4 лютого 2016 року «Про збільшення капіталу банків України» було зменшення в 30 разів кількості банків, які мали статутний капітал менше ніж 120 млн. грн. – із 30 банків станом на 01.01.2015 року до 1 станом на 01.01.2017 року. Також спостерігалася негативна тенденція до майже дворазового зменшення кількості банків, які мали статутний капітал від 301 до 500 млн. грн. – із 21 банку станом на 1.01.2015 року до 11 станом на 01.01.2017 року та зменшення кількості банків, які мали статутний капітал від 501 і більше млн. грн. – із 41 банку станом на 01.01.2015 року до 30 станом на 01.01.2017 року [10].

3. Зростання доходів та витрат платоспроможних банків України. Фінансові результати в посткризовий період у багатьох банках набули й продовжують набувати позитивних значень. Проте причинами такого зростання їх ефективності

стали не тільки покращення зовнішньоекономічних умов діяльності, але й, більшою мірою, покращення стану банківського менеджменту.

Аналіз фінансових результатів діяльності банків України за період 2011-2015 рр. показав, що доходи банків зросли зі 142 778 млн. грн. у 2011 році до 199 193 млн. грн. у 2015 році, тобто на 56 415 млн. грн., що у відносному вираженні склало 39,51%. Це відбулося завдяки зростанню процентних доходів на 21 793 млн. грн. (19,23%), комісійних доходів на 9 941 млн. грн. (53,81%), 17 497 млн. грн. (438,19%) та інших операційних доходів на 3 841 млн. грн. (67,08%). За всіма статтями доходів спостерігалось скорочення у 2015 р. (окрім незначного зростання комісійних доходів, результатів від торгівельних операцій та інших доходів). Доходи платоспроможних банків України зросли з 14 557 млн. грн. станом на січень 2017 року до 146 203 млн. грн. станом на жовтень 2017 року, тобто за 10 місяців доходи зросли в 10 разів.

Витрати банків за період 2011-2015 рр. зросли на 115 307 млн. грн. (що у відносному вираженні складало 76,62 %). Таке збільшення загальних витрат відбулося за рахунок зростання процентних витрат 36 573 млн. грн. (61,46 %), комісійних витрат – на 2 774 млн. грн. (90,3 %), загальних адміністративних витрат – на 2 415 млн. грн. (7,04%), відрахування в резерви – на 78 033 млн. грн. (213,74%), а також скорочення інших операційних витрат на 2 870 млн. грн. (-18,09%), податку на прибуток на 1 618 млн. грн.

За 2011-2015 рр. тільки у 2012 р. та 2013 р. доходи перевищували витрати і в банківській системі спостерігалися прибутки у розмірі 4 899 млн. грн. та 1 436 млн. грн. відповідно. Протягом інших років спостерігалися збитки у розмірі: 7 708 млн. грн. у 2011р., 52 966 млн. грн. у 2014 р. та 66 600 млн. грн. у 2015 р. Таким чином за досліджуваний період розмір збитків по банківській системі зріс на 58 892 млн. грн. і досяг свого максимального значення у 2015 р. [11, с.5].

За підсумками січня-жовтня 2017 року платоспроможні банки отримали 2.154 млрд. грн. чистого прибутку, при цьому банківська система працювала збитково лише у червні та липні 2017 року. Так, у січні чистий прибуток становив 0.338 млрд. грн., у лютому – 3.733 млрд. грн., у березні – 5.086 млрд. грн., у квітні – 9.418 млрд. грн., у травні – 6.851 млрд. грн., у червні – (-1.653) млрд. грн., у липні – (-0.223) млрд. грн., у серпні – 3.429 млрд. грн., у вересні – 1.406 млрд. грн., у жовтні – 2.154 млрд. грн. У першому кварталі прибуткову діяльність продемонстрували всі групи банків – з іноземним та приватним капіталом, а також державні банки. Причому банки із державним капіталом отримали більше половини чистого прибутку всієї системи – 3.01 млрд. грн., проте до кінця року він може бути нівельований збільшенням відрахувань до резервів за активними операціями. Сукупний чистий прибуток банків з іноземним та приватним капіталом становив 1.88 млрд. грн. та 0.2 млрд. грн. відповідно.

Позитивно вплинуло на прибутковість сектору зменшення відрахувань банками до резервів з 21,9% у січні 2017 року до 19,8 % у жовтні 2017 року. Крім того, за перші три місяці цього року порівняно з січнем-березнем 2016 року банківська система продемонструвала зростання чистого процентного доходу на 13.3% до 11.57 млрд. грн. та чистого комісійного доходу – на 16.8% до 6.62 млрд. грн. 3 92 платоспроможних на 1 квітня 2017 року банків, 72 за підсумками першого кварталу були прибутковими та отримали чистий прибуток у розмірі 6.87 млрд. грн., 20 банків – збитковими зі сукупним чистим збитком у 1.78 млрд. грн. [11, с. 12]. Банківська система України працює прибутково вперше з докризового 2013 року, отже, банківська система оздоровлюється, і прибуткова діяльність сприятиме відновленню активного кредитування реального сектору економіки.

4. Зростання кількості послуг через систему переказу коштів. Протягом 2016 року на території України надавали послуги 39 систем переказу коштів, з яких 25 – створені резидентами та 14 – нерезидентами. Усього з використанням систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами, у 2016 році переказано в еквіваленті: в Україну – 2 488 млн. дол. США, що на 4,6% більше ніж у 2015 році (2378 млн. дол. США); за межі України – 352 млн. дол. США, що на 13,3% менше ніж у 2015 році (406 млн. дол. США); у межах України – 3 671 млн. дол. США, що на 5,0% більше ніж у 2015 році (3495 млн. дол. США). Так, за підсумками минулого року на вітчизняному ринку платіжних систем, створених резидентами, лідером за сумою переказів була внутрішньодержавна платіжна система «Поштовий Переказ» – 163,69 млн. переказів на суму 1 193,96 млн. дол. США в еквіваленті. Станом на 01.01.2017 в Україні надавали послуги такі вітчизняні системи переказу коштів: 6 систем, створених банками; 8 систем, створених небанківськими установами; 11 внутрішньобанківських систем переказу. Усього за 2016 рік за допомогою платіжних систем, створених резидентами, переказано в еквіваленті: у межах України – 3 668,83 млн. дол. США; в Україну – 2,37 млн. дол. США; за межі України – 1,38 млн. дол. США. Упродовж 2016 року в Україні здійснювали діяльність 14 систем переказу коштів, створених нерезидентами, а саме: 3 системи із США; 2 – з Азербайджану; по 1 – з Грузії, Великобританії, Канади; а також 6 систем із Російської Федерації.

5. Зростання обсягів безготівкових платежів та збільшення кількості активних платіжних карток. За підсумками 2016 року відзначається зростання частки безготівкових платежів до 35,5% (на початок 2016 року – 31%) та зниження рівня готівки в економіці до 13,8% (на початок 2016 року – 14,3%). Упродовж 2016 року спостерігалось збільшення кількості активних платіжних карток та обсягів безготівкових платежів. На початок 2017 року в Україні працювало 45 платіжних систем та 39 систем переказу коштів, ефективна діяльність яких безпосередньо впливає на стабільність фінансової системи країни. Система електронних платежів Національного банку надійно забезпечує проведення міжбанківських переказів у національній валюті.

За 2016 рік за допомогою платіжних систем, створених нерезидентами, переказано в еквіваленті: в Україну – 2 485,48 млн. дол. США; за межі України – 350,94 млн. дол. США; у межах України – 2,64 млн. дол. США. Серед платіжних систем, створених нерезидентами, у 2016 році перше місце посіла Western Union. За допомогою цієї системи здійснено 40% усіх транскордонних переказів в Україну та 32% – з України. Україна залишається країною-реципієнтом транскордонних переказів. Упродовж 2016 року сума коштів, отриманих в Україні з використанням міжнародних систем переказу коштів, у 7 разів перевищувала суму коштів, відправлених за її межі.

У 2016 році активно продовжували розвиватись безготівкові розрахунки з використанням платіжних карток. За 2016 рік загальна кількість операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, зросла майже на 28% та становила 2 513 млн. шт., а обсяги операцій зросли на 30,6% та становили близько 1 610 млрд. грн. Частка безготівкових платежів із використанням платіжних карток за 2016 рік збільшилася за обсягом операцій на 4,3% і становила 571,3 млрд. грн. (35,5% від загального обсягу операцій за платіжними картками). За кількістю операцій частка безготівкових розрахунків зросла на 5,1% і становила 1 775 млн. операцій (70,6% від загальної кількості операцій за платіжними картками). За 2016 рік збільшилася загальна кількість: активних платіжних карток – на 1,55 млн. шт. (5%) і становила 32,4 млн. шт.; безконтактних платіжних карток – на

0,54 млн. шт. (37,4%) і становила 1,99 млн. шт.; платіжних карток із функцією електронних грошей – у 6 разів і становила 54 тис. шт. Держателі платіжних карток, емітованих українськими банками, більшість операцій здійснювали у власній мережі банків емітентів (70,2%). У мережі інших банків резидентів – 27,8% операцій. За межами України у 2016 році здійснювалося лише 2% операцій [11, с.100].

Отже, позитивна динаміка збільшення безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток як за сумою, так і за кількістю свідчить про те, що такий платіжний інструмент, як платіжна картка, набуває все більшого поширення серед громадян саме як інструмент для розрахунків, а неотримання готівкових коштів. Більшість операцій із використанням платіжних карток держателі цих карток здійснюють в Україні. Серед операцій переважають безготівкові, що свідчить про позитивну тенденцію до поступового зменшення тіньового обігу та сприяє прозорості оподаткування і зростанню ВВП.

6. Зростання обсягів платежів, здійснених через систему електронних платежів. У 2016 році системою електронних платежів оброблено 313 млн. початкових платежів на суму 19 521 млрд. грн. Спостерігається динамічне збільшення суми платежів, здійснених за допомогою цієї системи з 11 723 млрд. грн. у 2012 році до 19 521 млрд. грн. у 2016 році. У 2016 році порівняно з 2015 роком цей показник зріс на 10%. Більшість початкових платежів надіслано до системи електронних платежів банками України та їх філіями – 291 млн. початкових платежів (93% від їх загальної кількості). Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників системи електронних платежів у 2016 році становив 57,2 млрд. грн., що на 9% більше ніж у 2015 році. Середньодобовий коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників системи становив 1,36, у тому числі за кореспондентськими рахунками банків – 1,33. Упродовж 2016 року в системі електронних платежів у середньому за день оброблялося 1,2 млн. початкових платежів на суму 78 млрд. грн. [11, с.104].

7. Зростання чисельності державних банків в Україні. Наприкінці першого кварталу 2016 року в Україні працювало 6 банків: Укрексімбанк (частка держави в капіталі 100%), Ощадбанк (частка держави в капіталі 100%), банки, рекапіталізовані за участю держави – Укргазбанк (частка держави в капіталі 95%), інші банки (за призначенням – функціональні): Розрахунковий центр (це публічне акціонерне товариство з обслуговування договорів на фінансових ринках – новий інфраструктурний елемент фінансового ринку України, створення якого передбачено нормами Закону України «Про депозитарну систему України», утворено на базі ПАТ «Всеукраїнський депозитарій цінних паперів» (частка держави в капіталі 86%), Український банк реконструкції та розвитку (частка держави в капіталі 100%). З останніх подій слід відзначити приєднання АКБ Київ до Укргазбанку та віднесення Родовід банку до неплатоспроможних [12, с. 54].

На 2017 рік правління Національного банку України визначило нові критерії розподілу банків із державною часткою, зокрема, це банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку, в Україні це: ПАТ «КБ ПРИВАТБАНК», АТ «Укрексімбанк», АТ «ОЩАДБАНК», АБ «УКРГАЗБАНК», АТ (публ.) «Український банк реконструкції та розвитку», ПАТ «РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР».

Не дивлячись на зростання кількості державних банків, на які припадає близько третини загальних активів, вони є джерелом суттєвих системних ризиків для фінансового сектору, зокрема, їх діяльність сфокусована на кредитуванні підприємств, що перебували у колі бізнесових інтересів деяких політичних діячів; фінансування з державного бюджету створює проблему морального ризику та не стимулює до поліпшення корпоративного управління та впровадження

якісного ризик-менеджменту, що призводить до зростання фіскальних витрат на докапіталізацію державних банків, значна частка кредитного портфеля банків із часткою держави формується на неринкових засадах (НАК «Нафтогаз України» отримав кредит за процентною ставкою, нижчою ринкової) та ін. В той же час, як засвідчує світовий досвід, у період розгортання кризових явищ збільшення участі держави у капіталі банків є поширеним антикризовим заходом. Прикладом цього є досвід Словенії, Польщі, Румунії, Болгарії та Сербії, які оперативного та тимчасово збільшили частку державних банків у загальному обсязі активів банківського сектору. В цілому в період економічного зростання відбувається поступовий вихід держави з капіталів банків та зменшення ролі таких банків у фінансовому секторі: у Польщі та Чехії у 2014 році частка державних банків в активах повернулася до докризового рівня, а Вірменія та Грузія повністю відмовилися від ідеї розвитку державних банків. Однак, у розвинених країнах є приклади успішного функціонування державних банків таких, як KfW у Німеччині та Bank Gospodarstwa Krajowego у Польщі. Такі банки переважно виконують роль банків розвитку і займають несуттєву частку у банківському секторі [12, с. 59]. Отже, у більшості країн частка держави у фінансовому секторі неухильно знижується, а це доводить, що державні банки майже ніколи не використовуються як інструмент реалізації державної економічної політики, їх позитивна роль зводиться до згладжування кредитних циклів в економіці в кризові періоди.

Професором Зверяковим М.І. для оцінки розвитку банківської системи було обґрунтовано доцільність аналізу динаміки її чистих активів. Тестування за методом Грейнджера з часовим лагом 1 місяць, 2 місяці, 3 місяці, 6 місяців та 1 рік показав, що результати емпіричних досліджень є чутливими до стадії економічного циклу – у періоди нестабільності економічна динаміка визначає розвиток банківської системи, натомість у фазі пожвавлення та зростання активів банків – позитивно впливає на індекс промислового виробництва. Отже, гіпотеза слідування за попитом підтвердилася у періоди 2006–2016 рр. та у жовтні 2008 р. – січні 2017 р.; гіпотеза щодо переваги пропозиції була доведена для періоду січня 2006 р. – вересня 2008 р. Такі результати є наслідками значної кількості банківських, фінансових та економічних криз (мали місце в Україні з часів здобуття незалежності) та інституціональними факторами економічного зростання, тому, на сьогодні рівень зростання економіки в Україні залишається нестабільним і зумовлює негативну динаміку банківського сектору [13]. В той же час, половина активів системи належить державним банкам. Так, станом на 1.05.2017 року чисті активи розподілялися так: приватні – 12%, іноземні – 32%, державні – 56%, 9 з них 20% – Приватбанк); в той час як на 1.12.2013 року чисті активи розподілялися наступним чином: приватні – 39%, іноземні – 26%, приватбанк – 17%, державні – 18%. Станом на 01.05.2017 року активи державних банків складають 56% від активів всієї системи і в держбанках зосереджено 62% депозитів фізичних осіб. Водночас, частка кредитів бізнесу та населенню, наданих державними банками – лише 38%, а іноземні банки – лідери ринку за кредитним портфелем, 45% (частка в активах – 32%) [7]. Отже, не дивлячись на те, що Приватбанк став державним, частка чистих активів державних банків зросла майже вдвічі – з 18% до 36% (порівняно з 2013 роком), а з урахуванням Приватбанку – у 3,1 рази (з 18% у 2013 році до 56% у 2017 році).

Аналіз сучасного стану банківської системи України показує наявність таких основних проблем, як: зростання недовіри до банків; негативний вплив політичних процесів; суперечність механізму рефінансування українських банків; девальвація національної грошової одиниці; подорожчання кредитних ресурсів в

Україні; погіршення якості кредитного портфеля банків; низький рівень ризик-менеджменту банків. Вищезазначені проблеми сформували умови, за яких банківська система України функціонує у складних умовах спаду виробництва, високої інфляції та низької платоспроможності населення, які також стали наслідками політичної нестабільності, загостренням бойових дій та світової фінансової кризи.

Національний банк України розробив рекомендації банкам на 2017 рік, серед яких: продовження впровадження стратегії капіталізації банків; завершення діагностики та стрес-тестування решти банків, щоб гарантувати, що у банківському секторі залишаються лише надійні банки, які функціонують належним чином; планове скорочення надмірних обсягів кредитування пов'язаних із банками осіб; створення кредитного реєстру Національного банку, який дасть змогу завчасно виявляти та запобігати ризикам концентрацій позичальників у банківському секторі, а банкам урахувувати якість обслуговування кредитів одним і тим самим позичальником у різних банках; аналіз життєздатності бізнес-моделей, моделювання та прогнозування показників діяльності банків; аналіз систем корпоративного управління і внутрішнього контролю банків; оцінка ризиків капіталу і достатності капіталу для їх покриття; оцінка ризиків ліквідності і фондування; оцінка ризиків банківських груп та бенефіціарів банків тощо [15, с. 89].

Перспективами розвитку банківської системи України є: підвищення рівня капіталізації банків та забезпечення їх надійними джерелами ресурсів [16, с.42], стабілізація національної валюти, розширення різновидів та підвищення якості надання банківських послуг; скорочення обсягів кредитування до рівня, що не загрожує роботі банків та банківської системи, забезпечення діяльності вітчизняних банків відповідно до міжнародних стандартів управління на основі світового досвіду виходу банківської системи з фінансової кризи із залученням незалежних міжнародних експертів для надання консультацій щодо стабілізації вітчизняної банківської системи, створення умов конкурентного співіснування іноземних та українських банків шляхом гарантування кредитів на інвестиційні проекти та вдосконалення чинного законодавства, забезпечення захисту прав кредиторів та вкладників банків на високому рівні, зниження рівня доларизації, підвищення якості підготовки банківських працівників, посилення контролю за проблемними банками для подальшого посилення потенціалу банківської системи, задоволення попиту суб'єктів економіки на кредитні кошти в умовах економічного зростання, створення організаційно-економічної та інформаційної бази для виходу українських банків на світовий фінансовий ринок та ін.

Висновки

Дослідженнями встановлено, що в Україні діє дворівнева банківська система, централізоване регулювання діяльності кожного окремого банку і банківської діяльності в цілому, централізований механізм контролю і регулювання руху банківських резервів в умовах соціально-економічної нестабільності, зниження довіри населення до банківського сектору та військових дій.

На сьогодні банківська система в Україні перебуває у стані подальшого реформування і потребує зміцнення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи шляхом мінімізації впливу негативних факторів у короткостроковій перспективі, створення умов для прискореного розвитку банківської системи України, підвищення рівня капіталізації та збільшення сукупних активів банківської системи в цілому, посилення контролю за діяльністю банків, що сприятиме оптимізації ризиків банківської діяльності, реалізації політики інфляційного таргетування, ліквідації неплатоспроможних банків, удосконалення внутрішніх систем ризик-менеджменту (боротьба за якість активів, зокрема, кредитного

портфеля), накладення санкцій на банки, які є дочірніми відділеннями російських банків, підвищення ефективності діяльності НБУ у сфері контролю та регулювання банківської системи, збільшення кількості безготівкових платежів та розвитку платіжної інфраструктури, врегулювання відносин між банками та позичальниками тощо.

Література

1. Холодна Ю.Є. Банківська система : навчальний посібник / Ю.Є. Холодна, О.М. Рац. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
2. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-14 // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
3. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Основні засади грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=55564681>
5. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
6. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.bank.gov.ua>
8. Рейтинг найнадійніших банків України 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/rating-banks>
9. Постанова Правління Національного банку України № 58 від 4 лютого 2016 року «Про збільшення капіталу банків України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27072754>
10. Річний звіт НБУ за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=49064031>
11. Швець Н.Р., Ткачук І.Я. Оцінка тенденцій розвитку банківської системи України на сучасному етапі // Innovative solutions in modern science – № 1(10). – 2017. – р.1-9.
12. Звіт про фінансову стабільність за 2016 рік / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.bank.gov.ua>
13. Звєряков М.І., Жердецька Л.В. Банківський та реальний сектори економіки України: оцінка взаємозв'язків і детермінант розвитку // Економіка України. – 2017 – №10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.economukraine.com.ua/index.php?id=13748&show=news&&newsid=110247>
14. Золотарьова О.В. Сучасний стан та перспективи розвитку банківської системи України / О.В. Золотарьова, В.О. Галаганов // Проблеми економіки та політичної економії. – 2017. – № 1. – С. 83-98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/perp_2017_1_5
15. Хід реформи банківської системи, політика НБУ із забезпечення фінансової стабільності / Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.bank.gov.ua>
16. Данилишин Б.М. Новітні виміри сучасної практики соціально-економічних перетворень у державі / Б. Данилишин // Економіка України. – 2010. – № 8. – С. 40-50.
17. Банківська система України: вектори посткризових трансформацій [Текст] : колект. наук. монографія / [Ануфрієва К.В. та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук Н.М. Шелудько ; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – Київ : Ін-т економіки та прогнозування, 2013. – 171 с.
18. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів [Текст] : монографія / [О. В. Дзюблюк та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. О.В. Дзюблюка ; Терноп. нац. екон. ун-т. – Т. : Астон, 2012. – 357 с.
19. Банківська система України: інституційні зміни та інновації [Текст] : колект. монографія / [Л.О. Примостка та ін.] ; за заг. ред. Л.О. Примостки ; Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2015. – 434 с.